

Presidendi rahvaluulepreemia ja rahvaluule kogumistöö 2013. aastal

28. veebruaril andis Eesti Vabariigi president Toomas Hendrik Ilves Eesti Kirjandusmuuseumis üle rahvaluule kogumispreemiad. Tänukirjade ja meenetega tunnustati parimaid kogujaid ja lastemängude üleskirjutajaid ning kuulutati välja kodupärimuse kogumise võistlus.

2013. aasta möödus nii Eesti Rahvaluule Arhiivil kui ka paljudel rahvaluulekogujatel mängu-teemas. Pärandiaasta raames viidi läbi lastemängude kogumise võistlus, kuid koostöö rahvaluule kogujatega jätkus ka teistel teemadel.

Kutseliste folkloristide, üliõpilaste ja vabatahtlike kaastöötajate ühiste pingutuste tulemusena täienesid kogud jõudsalt. Rahvaluule arhiivi käsikirjakogu juurdekasv 2013. aastal oli 4017 lk (61 köidet, neist 24 digiköidet), helikogu kasvas 343 säiliku võrra (kokku 2691 pala), fotokogusse lisandus 3188 kaadrit ning 64 filmisäilikut. Rahvaluulearhiivi kogudest on praeguseks internetipõhises failirepositooriumis Kivike 20 613 säiliku kirjeldust ning 30 002 palakirjeldust; sellest kolmandik on lisatud mullu. Kättesaadavaks tehti Eesti Üliõpilaste Seltsi käsikirjakogu, peagi avatakse Kivikeses digitaalkujul terviklik RKM I käsikirjakogu.

Võrreldes Hurda aegadega on rahvaluule kogumine tänapäeval muutunud: praegu kirjutatakse rohkem üles oma kogemusi ja mälestusi, vähem teiste omi. Selles mõttes on tänavused preemiasaajad erandid – nad kõik on kogunud materjali ka teistelt.

Hillar Palamets on tuntud oma ainulaadse jutustamisoscuse poolest, me teame teda ajaloolase ja pedagoogina, kes on mitme raamatu ja raadiosarja autor, näiteks 18 aastat on ta teinud sarja “Ajalootund”.

Arhiivi talletatud kirjutiste vahendusel võib näha veidi teistsugust Hillar Palametsa: Tallinnas ja Keilas kasvanud poiss, keda huvitasid lugemine ja sport, perekonnaisa, kolleeg ja sõber. Tal on jätkunud huvi, aega ja silma märgata rahvaluulet enda ümber. Alates 1991. aastast on Hillar Palamets peaaegu igal aastal astunud sisse meie muuseumi uksest, käes vihik, kaustik või ümbrikutäis korralikus kaunis käekirjas kirjutatud lehtedega. Ta on vahendanud enda ja oma pereringi traditsioone, tuues arhiivi perekonna salmikuid ning fotosid tähtpäevadest.

Hillar Palamets on osalenud arhiivi kogumisvõistlustel, sealjuures Soome lugude kirjutamise võistlusel 2009. aastal, naljalugude võistlusel 2012. aastal ning lastemängude kogumisel 2013. aastal.

Ado Seire on kogunud aastatel 1994–2012 küla- ja kohapärimust Eesti ühest vanemast külast, Karedalt Järvamaalt ja selle ümbruskonnast. Ta on teinud intervjuusid 34 inimesega, intervjuud on salvestatud 68 helikassetile. Osa materjalist on varustatud täpsete sisukirjeldustega, koha- ja isikunimedega registritega. Lindistused hõlmavad 31 Kareda küla talu ja Sinikamäe saunaküla ajalugu; Kareda küla põliseid suguvõsasisid. Kõne alla tulevad mitmed sündmused, millest Kareda küla inimesed on osa võtnud ja mis veel praeguseni mälus püsivad: Vene-Jaapani sõda, Vabadussõda, Esimene ja Teine maailmasõda. Meenutatakse sõjasündmusi ka Kareda külas endas. Samuti tulevad intervjuudes jutuks Kareda külakooli ja vallamaja ajalugu; Esna, Kodasema, Öle, Öötla, Kõisi mõisate ning Järva-Petri pastoraadi ja kiriku ajalugu.

Presidendi kogumispreemia laureaadid koos presidendiga. Vasakult Ado Seire, Hillar Palamets, Terje Puistaja, Toomas Hendrik Ilves. Alar Madissoni foto 2014.

Terje Puistaja puutub Eesti Rahvapärimuse Kooli folkloori- ja loominguõpetajana pärimusega kokku oma igapäevatoos. Folklooriga on seotud ka tema magistriõpingud, mille ühe tulemina laekusid muuseumile Mahu külas tehtud intervjuud. Terje Puistaja ajas juttu ühe pere kolme põlvkonna liikmetega. Sellest sai kokku perepärimuslik kogu, kus on juttu perekonnakombestikust: pulmadest, matustest, meenutatakse suguvõsa liikmeid ja külainimesi. Salvestustelt mahakirjutatud materjali on 415 lehekülge, ajaliselt on seda on 18 tundi. Kuigi mitmed lõputöödeks valmistujad koguvad endale ainet, ei korrastata ega süstematiseerita seda nii põhjalikult, et see oleks ka teistele huvilistele kasutatav, nagu on teinud Terje Puistaja.

Samuti on Terje Puistaja kogunud lugusid inimestelt, kes on oma elus pidanud rajama midagi uut. Intervjueeritute hulgas on näiteks Mikk Sarv, Mall Hiimäe, Ingrid Rüütel, Ene Lukka, Malle Mutso jt.

Suur osa kaastöolistest on mulluse kaastöö saatnud lastemängude kogumise võistlusele, enamik aga jätkanud oma tavapärast kogumistööd.

Kaie Humal on vahendanud Valma küla perede perekonnaalbumeid, kus perekonafotode kõrval tuleb ikka teemaks lähedalasuv Võrtsjärv ja kalapüük. Uue teemana on lisandunud nõukogude-aegsete miilitsate ametipärimus.

Anne Rebane on arhiivi vahendanud oma mälestusi vanaemast, vanaema teadmisi ravimtaimedest ja nendega ravimisest, kalendritähtpäevade pidamisest oma kodus. Kaasahaaravalt ja soojas toonis on ta kirjeldanud nende elu Lasnamäel, kui seal ei olnud veel uut linnaosa, olid vaid üksikud majad. Samuti on ta kinkinud arhiivile vanaema vihikukese üleskirjutatud mõistatustega.

Koidula Ameerikas (Jüri kihelkond, Kurna vald, Luige talu) on koostanud oma kodutalu, Luige talu ajaloo, käsitledes nii inimeste kui hoonete käekäiku.

Üllar Kurik on isiklikust huvist juba mitmete aastate jooksul kogunud fotosid pilimeestest ning jaganud neid ka rahvaluule arhiiviga. Sellel aastal lisandus 37 fotot.

Mitmed inimesed on arhiivile toonud oma lahkunud lähedastest mahajäänud pärandit. Selle eest tuleb vägagi tunnustada, sest muidu tõenäoliselt materjal häviks.

2013. aastal tegid arhiivile väärtusliku annetuse suurkoguja ja mitmekülgse isiksuse Vassili Kolga tütar Esperinda ja tütrepoeg Anti Meikar. Vassili Kolga (05.05.1899–25.11.1960) esinduslik, viimase sõja aastail kogutud Muhu lauluvara jõudis ERAsse juba 2001. aastal, perekonna valdusse jäid toona päevaraamatud (neist vanim alustatud 13aastasena 1913. aasta märtsis), mälestused, kirjad, fotod jm. Nüüd liidetakse ka need nimelise koguga EFA, Kolk.

Ehti Järv on üle andnud Hans Järve unenägude kogu, mis koosneb enda kogetud ja teistelt kuulnud 230 unenäo ülestähendusest.

Silvi Kolk tõi arhiivi rahvaluuleteadlase ja õppejõu Udo Kolgi artiklite ja ettekannete käsikirjad: kokku 8 käsikirja.

Kodu-uurimuslik käsikiri laekus Elvy Enniselt Tori kihelkonnast Vaskräama külast (kirjapanekud aastate jooksul kohatud inimestelt: pärimus, mälestused, kohalik ajalugu).

Eesti Muusika- ja Teatriakadeemia ja Tartu Ülikooli Viljandi Kultuuriakadeemia pärimusmuusika üliõpilased tegid 2013. aasta augustis õppe- ja kogumisretke Karjalasse. Arhiivi laekusid välitööpäevikud, aga ka video, fotosid ja salvestusi. Jäädvustati peamiselt rahvamuusika teemalisi intervjuusid lüüdikarjala pärimuseteadjatega, aga ka laule, tantse, tehti video ja rohkelt fotosid. Välitöid juhendasid Celia Roose, Liisi Laanemets, Žanna Pärtlas ja Janika Oras.

Tartu Ülikooli folkloristlike välitööde kursusel osalenud kümme tudengit ei käinud 2013. aastal mitte koos välitöödel, nagu tavaliselt, vaid igaüks kogus eraldi just talle meelepärast ainet, kirjutas ka osalusvaatluse päeviku. Nii on kirjeldatud 100aastaseks saanud vanatädi juubelipidu, põdlaküüdiga reisimise kogemusi, lõimumis- ehk tutvumispidu töökollektiivis, laste sünnipäevade pidamist mängumaal jne. Tudengeid juhendas Merili Metsvahi.

Erinevat ainet on kogunud veel Andres Kruusmaa (perekondlikud laulude salvestused Peetri kihelkonnast), Triin Äärismaa-Unt (fotod 2011. aastal läbiviidud rahvapärimuse kogumiselt Jõelähtme valla küladest), Antonina Teearu (fotod ja kodulooline aines Luga lähedasest eestlaste asundusest Antonovkast), Jaan Malin (anekdoote, kettkirju internetist), Kadi Sarv ja Kaido Kama (laulud, jutud ja anekdoodid pereliikmetelt). Lona Päll andis üle 2008. aastast pärit looduslike pühapaikade välitööde intervjuud Muhust,

Maria Rahasepp fotosid Setumaalt, Cätlin Jaago (parmupilliplaadi väljaandmise käigus tehtud telefoniintervjuud parmupillimängijate sugulastega) jne.

Suure osa laekumistest moodustasid kohapärimusega seotud helisalvestused ning digifotod Vilsandi ja Matsalu välitöödelt, Juuru Lau küla pärimus, üleandjaks rahvaluule arhiivi kohapärimuse töörühm, samuti Anu Korbi välitöömaterjalid Krasnojarski krai eestlaste juurde, Helen Kõmmuse videod Viljandi pärimusmuusika festivalilt jne.

Rahvaluulekogumisega seotust on eelmisel aastal lisandunud arhiivi poolt veel üks uuendus – nimelt valmis arhiivi kogumismoodul Kratt, kuhu saab sisestada oma kaastöid, samuti fotosid ja videofaile. Loodame, et see muudab rahvaluulekogujate elu hõlpsamaks, sisse logides on võimalik vaadata kõiki oma kaastöid, jätkata pooleli-jäänuid ja alustada uusi. Arhiivis kergendab kogumismoodul ainese arhiveerimistööd ning saatjatega suhtlemist. Praeguseks on Kratti lisandunud ning ootab vastajaid ka 2014. aasta kogumisvõistlus “Millest tunnen oma kodu? Lood meie kodudest”.

Kultuuripärandi aasta raames toimunud lastemängude kogumise võistlusele saatsid oma lapsepõlvemälestusi ning mängu 77 inimest kokku 650 leheküljel, lisaks kogunes fotosid, jooniseid, paberlauamänge, pabernukke jm.

Seekordsele mängukogumise võistlusele paluti saata nii mängukirjeldusi kui ka mälestusi lapsepõlvest. Võistluse eripäraks võib pidada mängude kirjeldamist oma mängukogemuse kaudu, kus eriti selgelt ilmneb ajastu mõju laste tegemistele.

Suur osa lastemängude kogumisest osavõtjaid on sündinud ajavahemikus 1930–1950, vanimad on 1913. aastal sündinud Anna Rinne ja 1922. aastal sündinud Juhan Lepasaar, Nii hõlmab nende kirjutatu enamasti sõjaaegseid ja -järgseid mängukogemusi. Kirjeldatud on nii talulaste mängu ja mänguasju kui ka linnades ja asulates kasvanud laste mängumaailma. Nooremad kirjutajad on sündinud 1980. aastatel, kõige noorem 2002. aastal.

Lastemängude kogumise võistluse žüriisse kuulusid Mall Hiiemäe, Risto Järv, Kadri Tamm, Astrid Tuisk ja Piret Voolaid (Eesti Kirjandusmuuseumist), Tiia Toomet (kirjanik, Tartu Mänguasjamuuseumi rajaja), Karin Konksi (Eesti Rahva Muuseumist), Heli Poolakese (Tartu Mänguasjamuuseumist).

Žürii otsusel tõsteti esile kaksteist parimat kirjutajat, kaksteist inimest otsustati ära märkida ning kaheksa inimest said oma töö eest eripreemia. Võistluse parimad (tähestikulises järjekorras) olid Virge Haidak, Kaleph Jõulu, Rosaali Karjam, Maret Lehto, Age-Li Liivak, Anne Nurgamaa, Anna Rinne, Andrus Roos, Anu Soon, Malle Timm, Heinz Valk ja Eha Võso; võistlusel märgiti ära (tähestikulises järjekorras) Tiit Birkan, Ado Jõks, Maila Jürgenson, Tiiu Kivi, Tea Kink, Leida Oeselg, Hillar Palamets, Ellen Paljak, Maria Peep, Anne Piibur, Ellen Randoja ja Pille Tamm, eripreemiatega tunnustati Urve Jürjetsit, Raivo Kaiki, Georg Karu, Juhan Lepasaart, Liina Kivastet, Lehte Orakat, Tuuli Reinsood ja Urve Varest.

Kogumisvõistluse läbiviimist toetasid Eesti Kultuurkapital ja Kultuuripärandi aasta, võitjatele panid auhinnad välja Ahhaa Keskus, Ludo lauamängupood, kirjastused Hea Lugu ja Koolibri.

2013. aastal anti välja ka Kristjan Toropi preemia, mida jagatakse Eesti Rahvuskultuuri Fondi Kristjan Toropi allfondi toel. Preemia määratakse tantsu- ja lõbustustega seotud pärimuse kogumise eest. Žürii, kuhu peale Risto Järve, Janika Orase ja Astrid Tuisu Eesti Rahvaluule Arhiivist kuulusid veel Tallinna Ülikooli koreograafia osakonna dotsent Angela Arraste ja Eesti Maaülikooli rahvatantsuansambli Tarbatu kunstiline

juht Jannus Randma otsustas jagada preemia kahe saaja vahel – Ingrid Rüütel ning Eesti Rahvatantsu ja Rahvamuusika Selts.

Ingrid Rüütel on tantsimist rohkelt jäädvustanud kogu oma folkloristitegevuse jook-sul. Esimesed filmid on pärit aastast 1961. Viimastel aastatel on ta organiseerinud salvestamise rahvusvahelise folkloorifestivali Baltica kavade ülevaatustel (2010, 2007), mitmes Kihnu pulmas (2006, 2007, 2009) ning aidanud korrastada ja üle andnud vara-semaid Kihnu-teemalisi salvestusi.

Eesti Rahvatantsu ja Rahvamuusika Selts koostöös Eesti Rahvaluule Arhiiviga viisid 2011. aastal ühistantsuaktsiooni *Teatetants* raames läbi rahvatantsurühmade pärimuse kogumise. Selle käigus laekus arhiivi 189 mälu-pulka, millel leidis 77,4 GB materjali, sealhulgas 13 628 fotot, 3219 digilehekülge üleskirjutusi, 271 video- ja 56 helifaili. Teatetantsu idee autor Kalev Järvela, projektijuht Eero Kiipli, korraldamisel aitasid ka maakondlikud toetusrühma liikmed.

Astrid Tuisk

Reklaamiteemaline konverents Leedus

10. ja 11. aprillil toimus Leedus, Vilniuse ülikooli Kaunase humanitaarteaduste osa-konnas konverents “Advertising quasi Art”, mille huviobjektiks oli reklaam. Konve-rentsi eemärk oli julgustada reklaamitegijaid ja reklaamiuurijaid omavahel kogemusi jagama. Peeti 20 ettekannet, peaasjalikult olid esinejad Leedust. Kuna sihiseadeks oli interdistsiplinaarsus, esinesid väga erinevate erialade asjatundjad: lingvistid, semiooti-kud, kirjandusteadlased, sotsioloogid, antropoloogid, ajakirjanikud jt. Väljakuulutatud paneelid olid peakirjastatud reklaami suhestumise järgi teiste valdkondadega: keel, kirjandus, filosoofia, kultuur, mood, film, teater, muusika, kunst. Eraldi paneel korral-dati ka multimodaalsusest reklaamides ja eri kunstliikide sünteesist.

Korraldajatel on kavas jätkata edaspidi iga-aastaste konverentsidega. Loodetavasti kasvab üritus edaspidi märksa rahvusvahelisemaks, sest teadupärast ei tunnista rek-laamindus riigi- ega keele/kultuuripiire.

Konverentsil mainiti mitmel korral, et viimase 20 aastaga on see valdkond muutunud endistes nn raudse eesriide taga elanud riikides samasuguseks elu osaks nagu kõikjal üle maailma, ning leiti, et aeg oleks ka siinkandis hakata seda tõsisemalt uurima. Kusjuures uurima mitte end reklaamitööstusega vastandades ja seda peaasjalikult kritiseerides, vaid analüüsides seda ühiskondlikult mõjusa vahendina ja otsides võimalusi koostöök-s. Konverentsi teine päev oli töötubade päralt, mille viisid läbi Leedu juhtivate reklaamibüroode esindajad.

Reklaami olulisust tänapäeva meediamõjulises kultuuris on ilmekalt näidanud ka Eesti koolinoorte seas korraldatud keele- ja folklooriuuringud. Reklaamidest pärinevad lööklaused ja killud on leidnud õpilaste sõnavaras kindla koha, mille on neile loovuta-nud kirjandusest pärit tsitaadid, mis moodustavad traditsioonilise osa kõikide keelte fraseoloogias.